

ÀNGEL GUIMERÀ

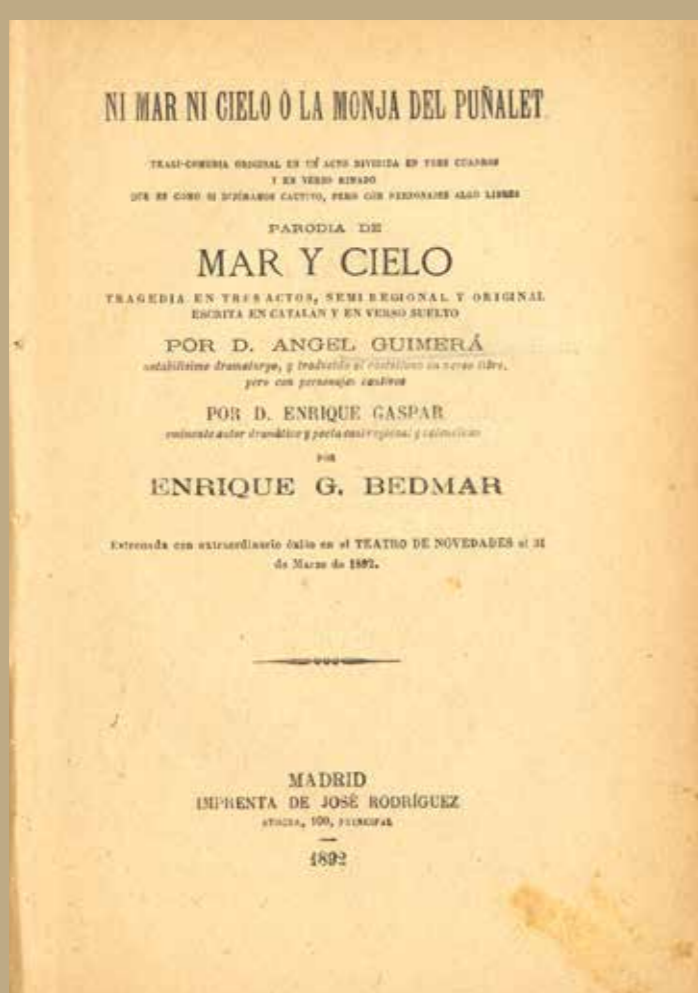
a través de l'humor

Guimerà, el dramaturg més parodiat del teatre català

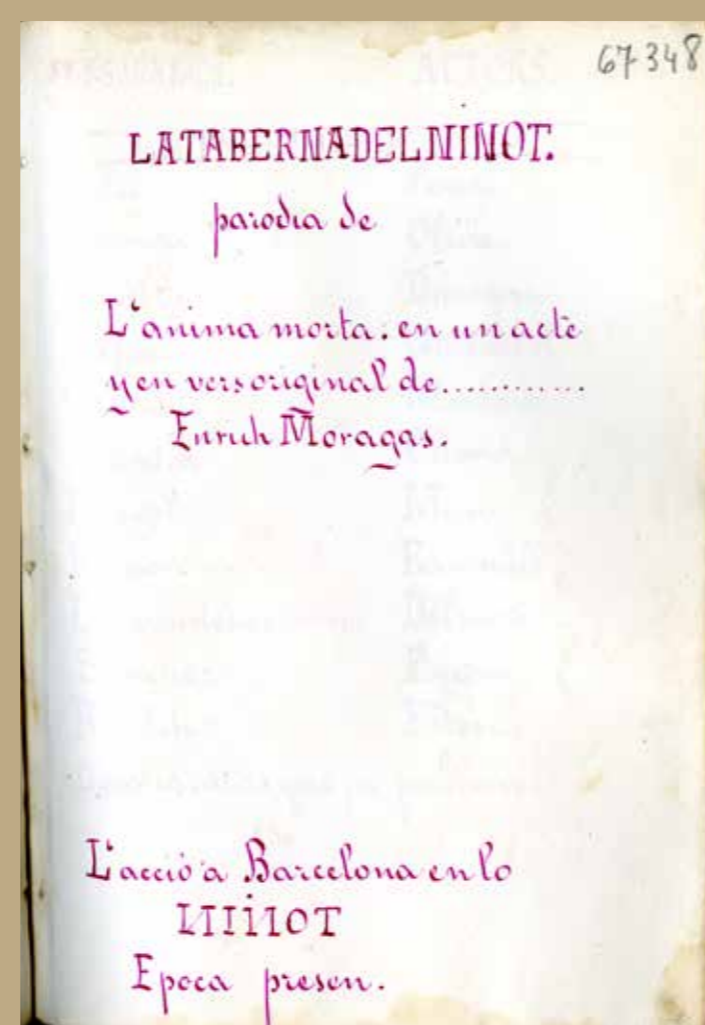
Les nou **paròdies** que es presenten aquí són un indicador de la popularitat i el reconeixement d'Àngel Guimerà tant en l'escena on va néixer la seva dramaturgia, com en aquells territoris on va arrelar, i aquells altres des dels quals es va expandir. Així, les paròdies del seu teatre es van produir paral·lelament a l'itinerari de la difusió del seu teatre.

Tot escurçant la distància entre el teatre culte i el popular, les paròdies simplificaven la complexitat dels conflictes expressats per Guimerà en les tragèdies i els drames que ja eren coneguts pels espectadors. D'aquesta manera, sorprenien l'audiència amb un joc de contrastos incongruents que sovint anava més enllà del simple acte de riure.

Pels motius que les van originar, els agents que hi varen participar, la funció que acomplien i els recursos de què se servien, aquestes paròdies mereixen que, en justícia, siguin rescatades de l'oblit que les ha negligit.

Ni mar ni cielo o la monja del puñalet, d'Enrique G. Bedmar. Madrid: 1892. Paròdia de *Mar y cielo*, la versió castellana de *Mar i cel*. Arxiu MAE.

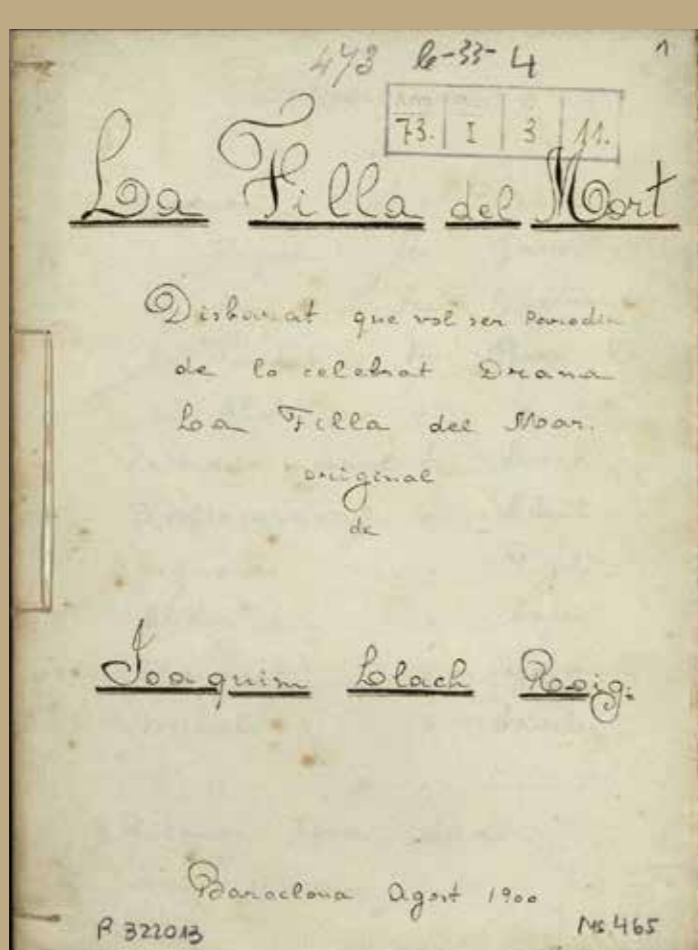
La Taberna del ninot, manuscrit d'Enric Moragas. ca. 1893. Paròdia de *L'ànima morta*. Arxiu MAE.

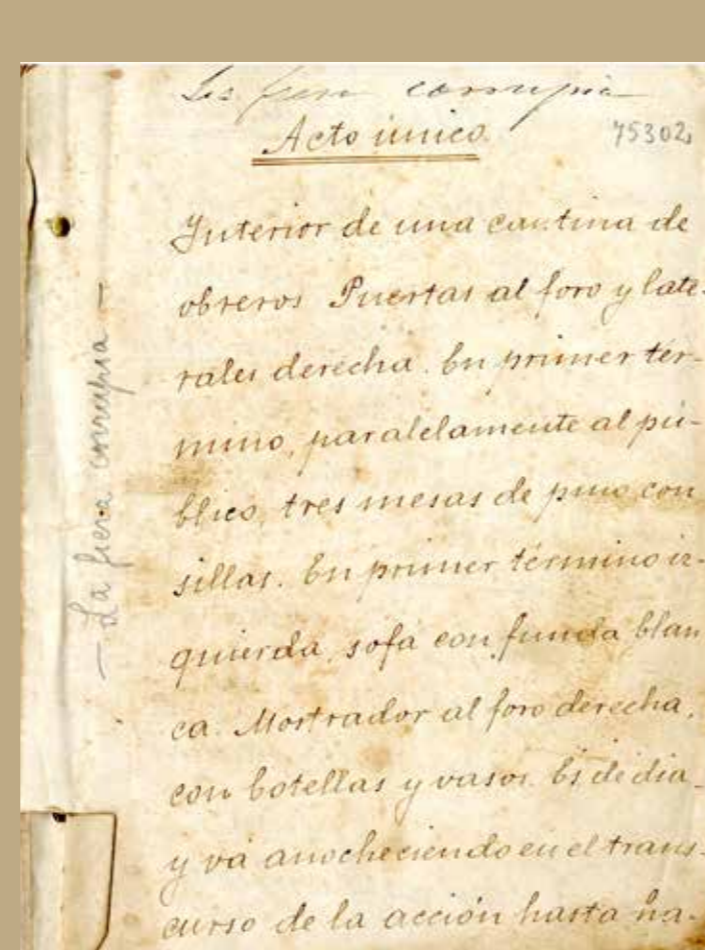
L'ànima de canti, de Manuel Rovira i Serra. 1895. Paròdia de *L'ànima morta*. Arxiu MAE.

Riera baixa, de Joaquim Montero. 1897. Paròdia de *Terra baixa*. Arxiu MAE.

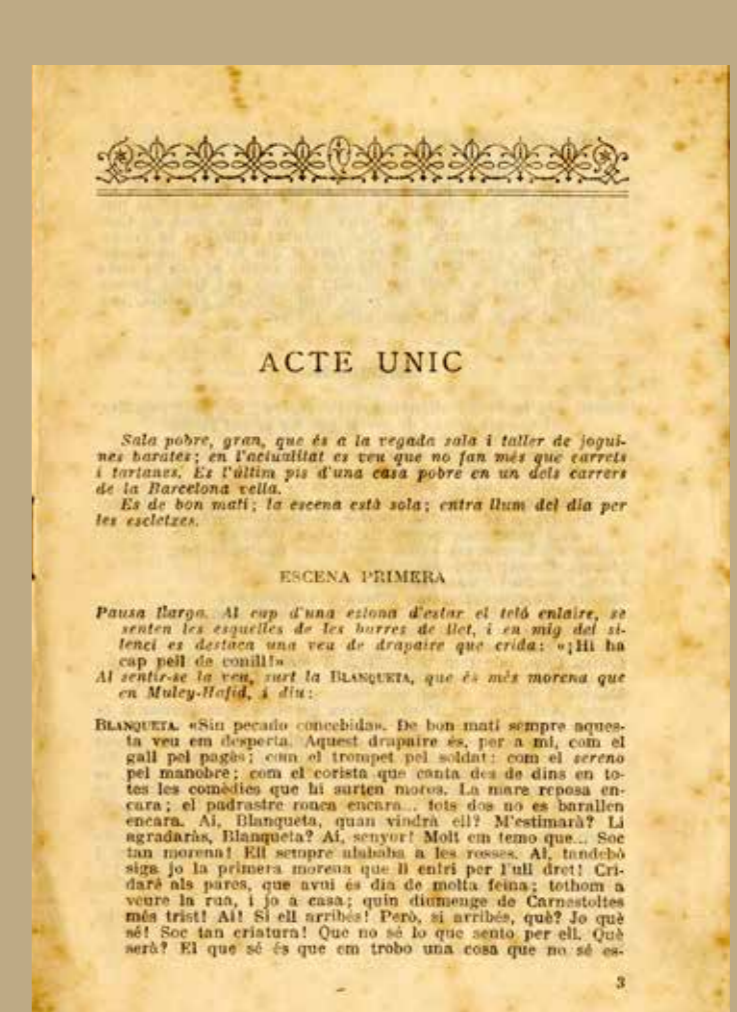
La filla del mort, de Joaquim Llach i Roig. 1900. Paròdia de *La filla del mar*. Barcelona: Ateneu Barcelonès.

La fiera corrupia, de Ramón López-Montenegro. ca. 1907. Paròdia de *Feudalismo*, versió siciliana de *Terra baixa*. Arxiu MAE.

Tierra baja...da, de José Marañón. 1911. Paròdia de *Tierra baja*, la versió castellana de *Terra baixa*. Instituto Nacional de Estudios de Teatro, Argentina.

L'ànima que m'aguanta, de Joaquim Montero. 2a edició: 1920. Paròdia de *L'ànima és meva*. Arxiu MAE.

Descobreix quines són les 9 paròdies de l'obra d'Àngel Guimerà i on pots trobar-les.

Institut del Teatre
Exposicions

mae

Centre de Documentació
i Museu de les Arts Escèniques

Diputació
Barcelona

Institut del Teatre

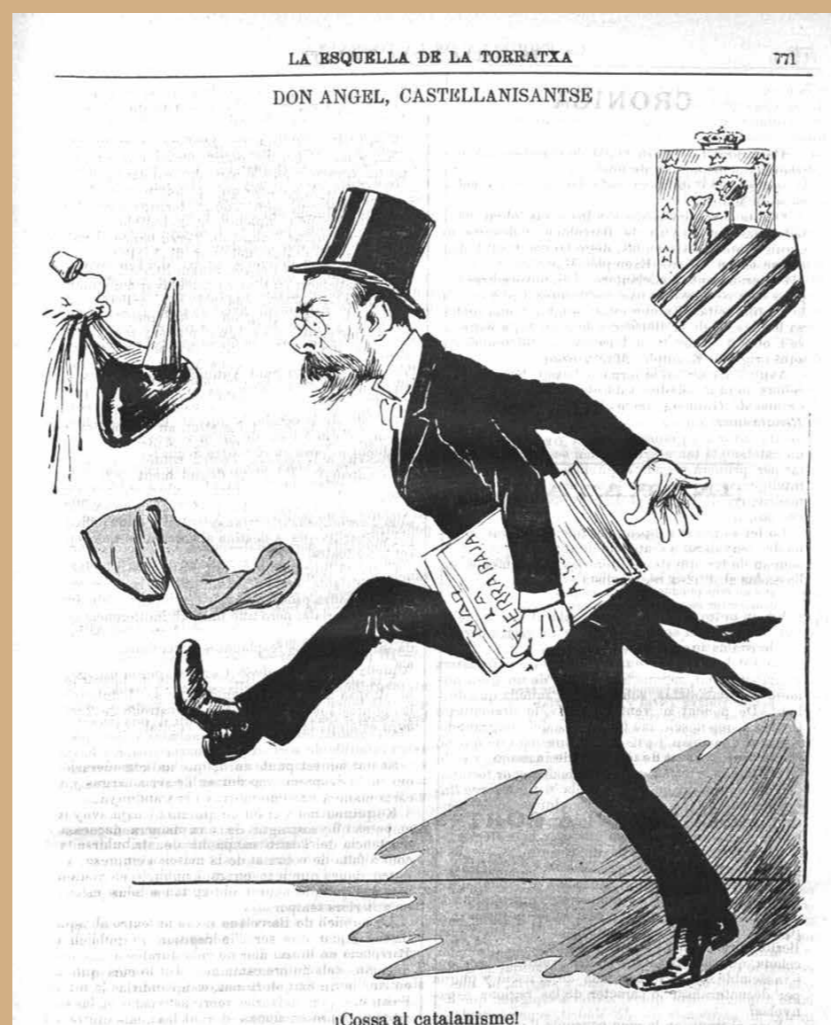
Tres escenes i un dramaturg universal

BARCELONA

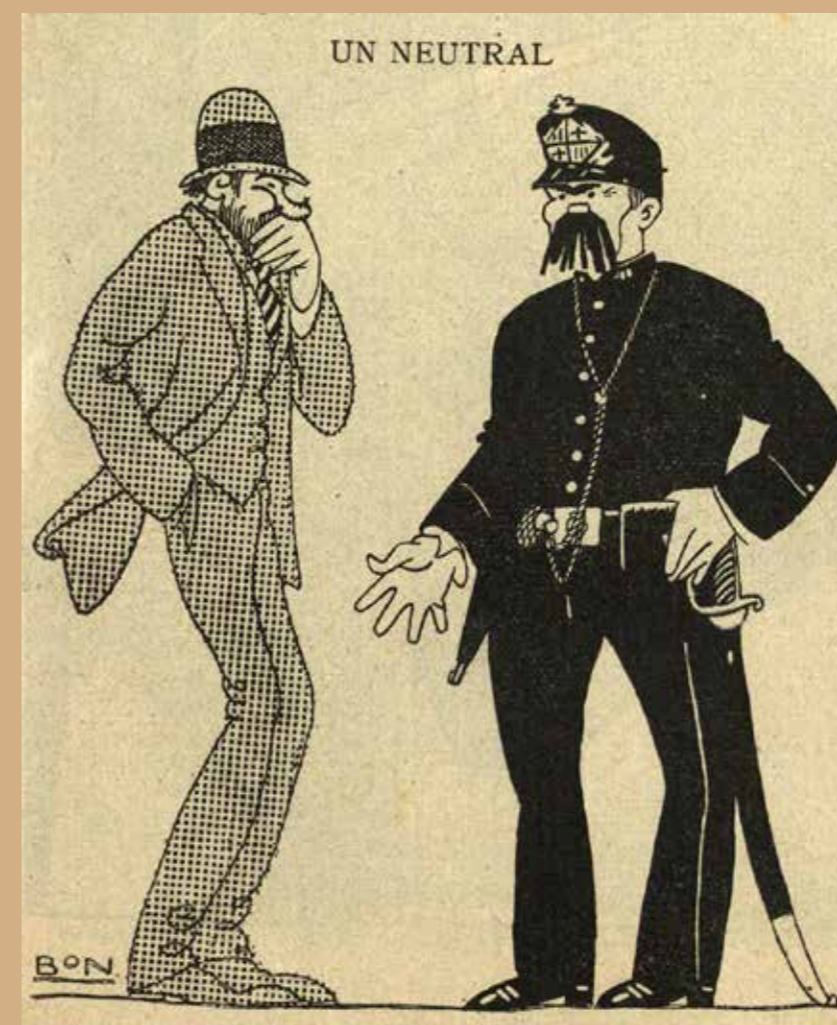
A Barcelona i la seva rodalia és on, lògicament, es van produir més paròdies del teatre de Guimerà:

- **La taverna del Ninot** (1893), paròdia de **L'ànima morta**
- **Riera baixa** (1897), paròdia de **Terra baixa**,
- **La filla del mort** (1900), paròdia de **La filla del mar**
- **L'ànima que m'aguanta** (1920), paròdia de **L'ànima és meva**
- **Victòria i Pau o riure és viure** (1937), paròdia de **La reina jove**
- **L'ànima de càntir** (1894), una segona paròdia de **L'ànima morta** que va posar-se a escena al Teatre Zorrilla de Badalona

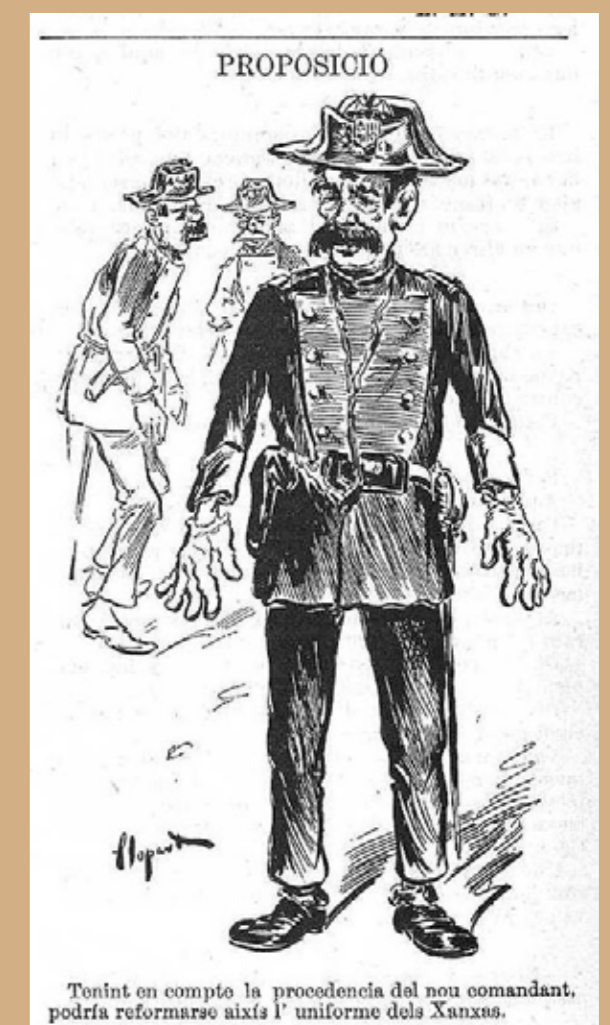
A més de parodiar els èxits de Guimerà, aquestes obres actuaven de caixa de ressonància dels costums de les classes populars de Barcelona. Això, juntament amb el nom dels personatges, la introducció de referents de la vida quotidiana, i l'ús d'un llenguatge urbà, garantia el vincle amb el públic.

Determinats sectors de la crítica i el públic desaprovaven que Guimerà hagués donat a conèixer **Terra baixa** abans a Madrid que a Barcelona. «Don Angel, castellanisantse», il·lustració publicada a **L'Esquella de la Torratxa**, 4.12.1896. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.

El personatge **Xanxes** s'expressa a **Riera baixa** amb una mena de "catanyol". «Un neutral», il·lustració de Romà Bonet i Sintes publicada a **La Piula**, 23.3.1916. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Xanxes, transcripció del cognom Sánchez, era el nom amb què popularment es designaven el guàrdies municipals i el nom d'un dels personatges de **Riera baixa**. Il·lustració de Joan Llopart i Tresseres publicada a **L'Esquella de la Torratxa**, 9.8.1901. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.

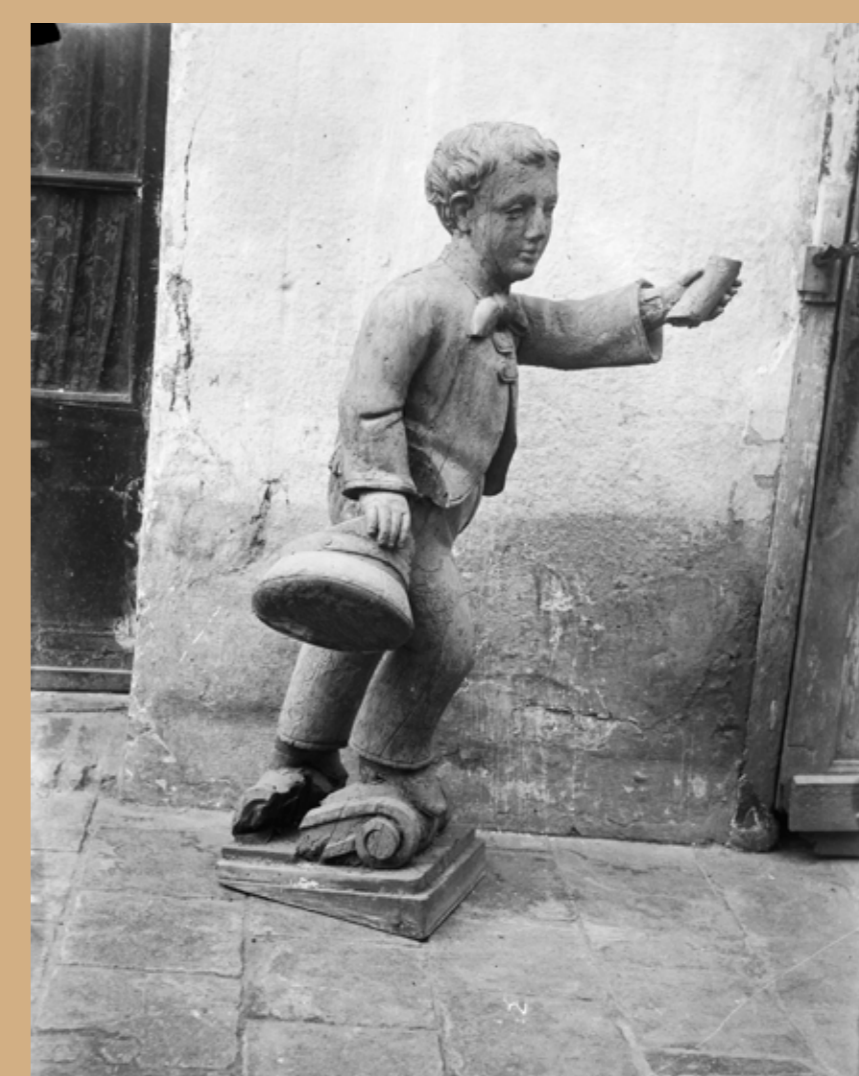
Riera baixa va contribuir a rebaixar les tensions que s'havien produït com a conseqüència de l'estrena de la traducció a l'espanyol de **Terra baixa** abans que l'original català. Portada de **Lo Teatro Regional**, 5.6.1896. Universitat Autònoma de Barcelona.

Interior del Teatre Zorrilla de Badalona amb la platea plena. Fotografia publicada a **El Eco de Badalona**, 14.4.1928. Museu de Badalona.

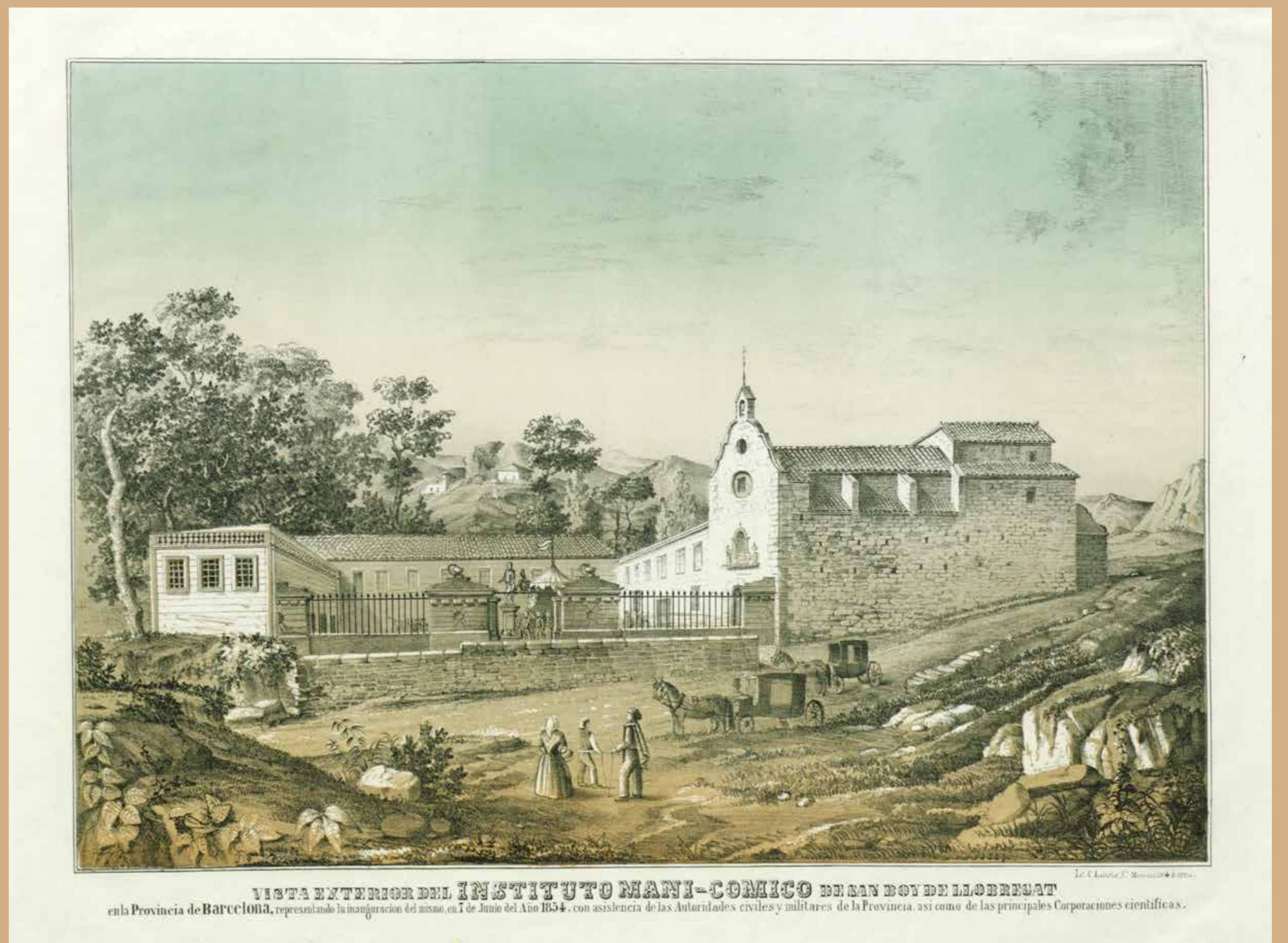
Vista del barri del Ninot. Museu Marítim de Barcelona.

Mascaró de proa amb el Ninot que figurava a la façana de la taverna que donava nom al local on transcorre l'acció de **La taverna del Ninot**. Fotografia de 1937. Museu Marítim de Barcelona.

Tres escenes i un dramaturg universal

BARCELONA

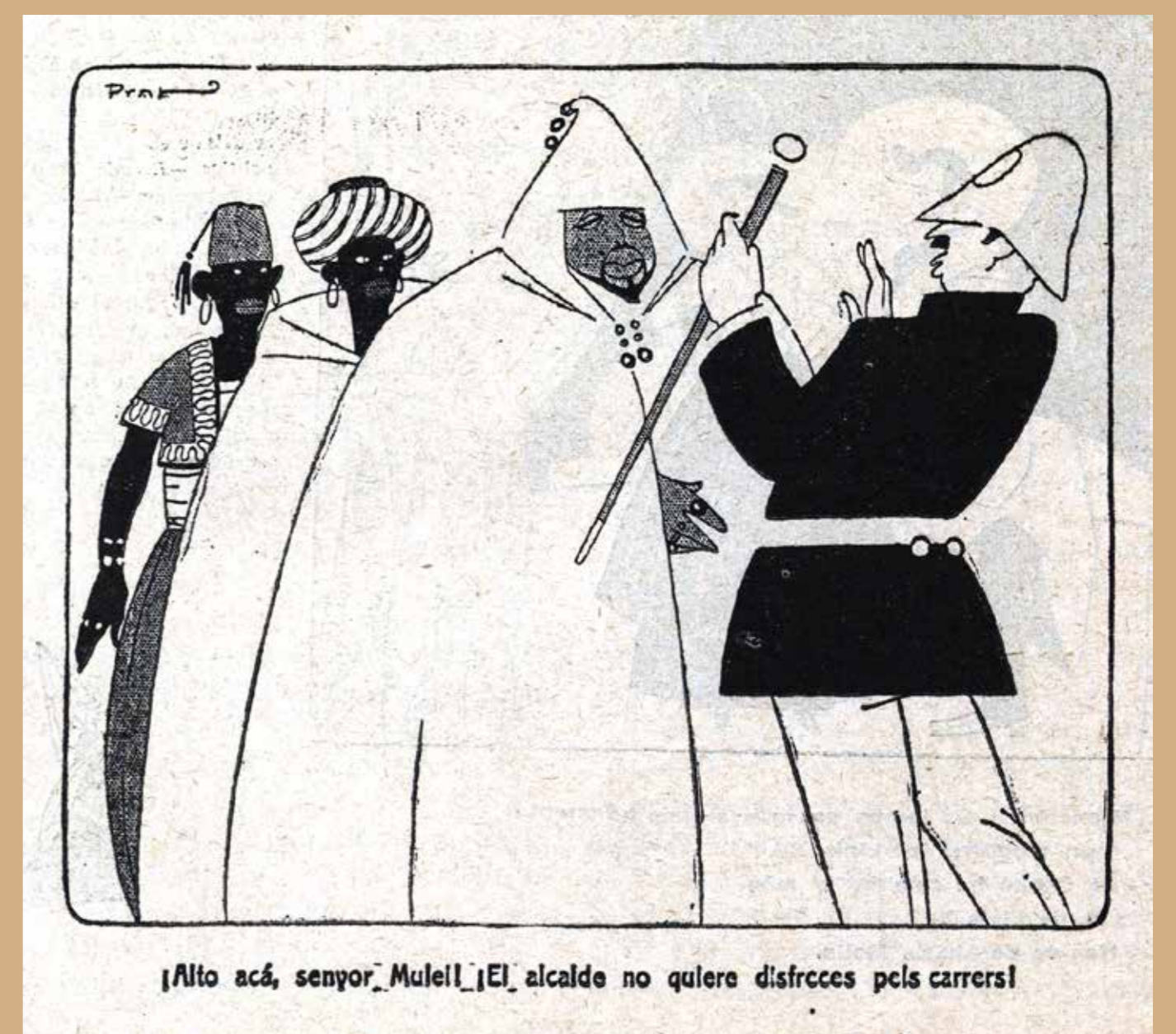
El problema de l'habitatge és un tema recurrent a *L'ànima que m'aguanta*. *La Campana de Gràcia*, 24.4.1920. Biblioteca Virtual de Prens Històrica.

«Vista exterior del Instituto mani-cómico de Sant Boi de Llobregat», referenciat a *L'ànima de càntir*. ca. 1854. Biblioteca Nacional de Catalunya.

Muley Hafid a la missa de campanya de la jura de bandera de Barcelona, 1915. Hafid era un antic sultà resident a Barcelona, on era molt apreciat per la ciutadania. Especialment a partir del 1915, quan va regalar a la ciutat la Júlia, un elefant femella que

havia de reparar l'absència de L'Avi, l'estimat elefant del zoo. La notícia fou esbombada als mitjans i Hafid va esdevenir un personatge referenciat a *L'ànima que m'aguanta* el 1920. Fotografia de Frederic Ballell. Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Caricatura de Pere Prat protagonitzada per Muley Hafid, publicada a *La Piula*, 20 i 27.7.1916. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

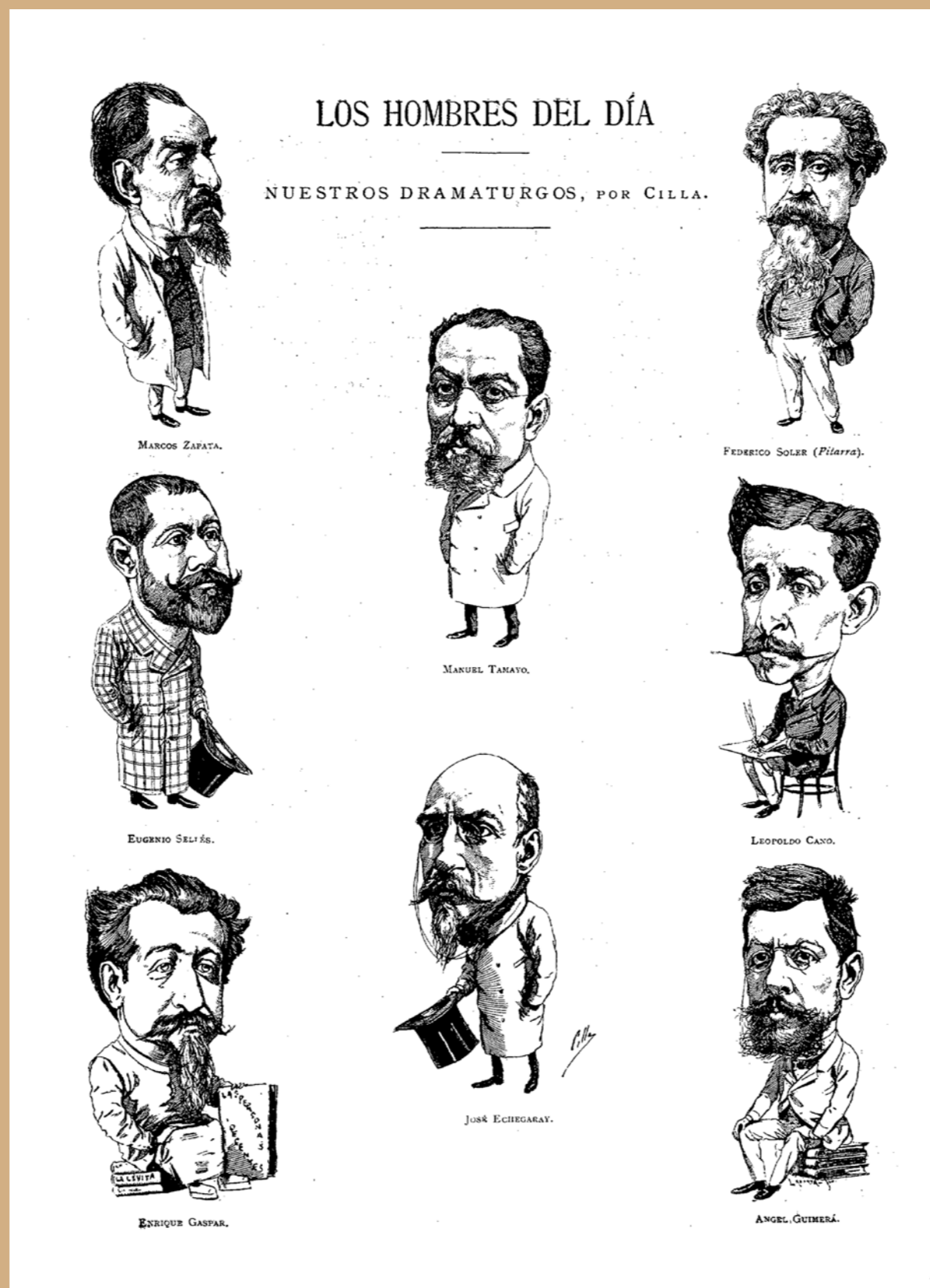
Tres escenes i un dramaturg universal

MADRID

Tres anys després de l'èxit obtingut amb l'estrena de *Mar y cielo* a Barcelona (1888), la versió castellana de *Mar i cel* es va posar en escena a **Madrid** (1891), on s'esperava amb candeletes. Fou un èxit rotund, un esdeveniment sorollós i triomfal.

Poc després es muntava a Madrid la paròdia que portava per títol *Ni mar ni cielo o la monja del puñalet* (1892). L'obra confirmava l'èxit de Guimerà en una escena on donaria a conèixer un total de setze obres, i on la seva dramaturgia va tenir un paper destacat per a la renovació del teatre espanyol. Per altra banda, els escenaris madrilenys van ser un disparador de la dimensió d'autor universal d'Àngel Guimerà a través dels circuits teatrals de Llatinoamèrica.

L'actor italià **Giovanni Grasso** va representar *Feudalismo* a Madrid (Teatro de la Princesa, 1907), tal com havia fet a Barcelona. La versió siciliana de *Terra baixa* va deixar bocabadats el públic i la crítica, i al cap de pocs dies s'estrenava a Madrid *La fiera corrupta*, una paròdia del treball dels sicilians. Aquesta parodiava el famós final de *Feudalismo*, en el qual el personatge del pastor Vanni (Manelic) s'enduia Rosa (Marta) sobre les espatlles com si fos una ovella.

«Los hombres del día. Nuestros dramaturgos, por Cilla». Il·lustració de Ramón Cilla publicada a *Blanco y Negro*, 5.6.1892. Archivo ABC.

«Los autores dramáticos afeitados». Fotografies retocades per a *Blanco y Negro*, 5.6.1892. Archivo ABC.

Àngel Guimerà passejant pel Parc del Retiro de Madrid, maig de 1917. Archivo Fotográfico Alfonso. Archivo General de la Administración.

A *La fiera corrupta* el personatge de Pietro, l'alter ego de Giovanni Grasso, ha fugit de la presó per haver mort el marit de la "psicalíptica" de qui està enamorat amb un "madrileño", un orinal dels que fabricava la Real Fábrica de la Moncloa, propietat de la Corona, en la qual es manufacturaven objectes destinats a l'ús dels membres de la monarquia.

Real Fábrica de La Moncloa (Madrid), Orinal femení o *bourdalou* de porcellana blanca amb fil daurat, primera meitat del segle XIX. Madrid, Museo Nacional del Prado. ©Archivo Fotográfico del Museo Nacional del Prado.

«Todos sus dramas le dan un puesto en fila primera. Guimerà es una lumbrera del teatro catalán». Caricatura d'Àngel Guimerà, obra de Ramon Cilla. *Madrid Cómico*, 25.7.1891. Biblioteca Nacional de España.

Tres escenes i un dramaturg universal

BUENOS AIRES

Buenos Aires va ser una important metròpoli internacional de la indústria de l'espectacle. A finals del segle XIX, diverses companyies italianes i espanyoles hi van donar a conèixer l'obra de Guimerà. Fins i tot abans que la companyia de María Guerrero i Fernando Díaz de Mendoza hi arribés amb el repertori del dramaturg i l'expandís per la resta de repúbliques llatinoamericanes.

L'any 1907 l'actor **Giovanni Grasso** hi va estrenar *Feudalismo*, la versió al sicilià de *Terra baixa*. La seva interpretació va desencadenar, d'una banda, que fos contractat per treballar a París, des d'on iniciaria una gira pels teatres de les principals capitals d'Europa amb l'obra guimeraniana en el repertori. I de l'altra, va influir directament sobre la interpretació de **Pablo Podestá**, un actor fundacional del teatre argentí, a l'hora d'interpretar la versió criolla de la mateixa *Terra baixa*. Poc temps després se'n faria una primera versió cinematogràfica al compàs de la progressiva popularitat de l'obra de Guimerà. De resultes de la qual va néixer *Tierra baja...da* (1911), la paròdia que va dirigir i interpretar **Florencio Parravicini**, en la qual el final apoteòsic de *Feudalismo* també va ressonar.

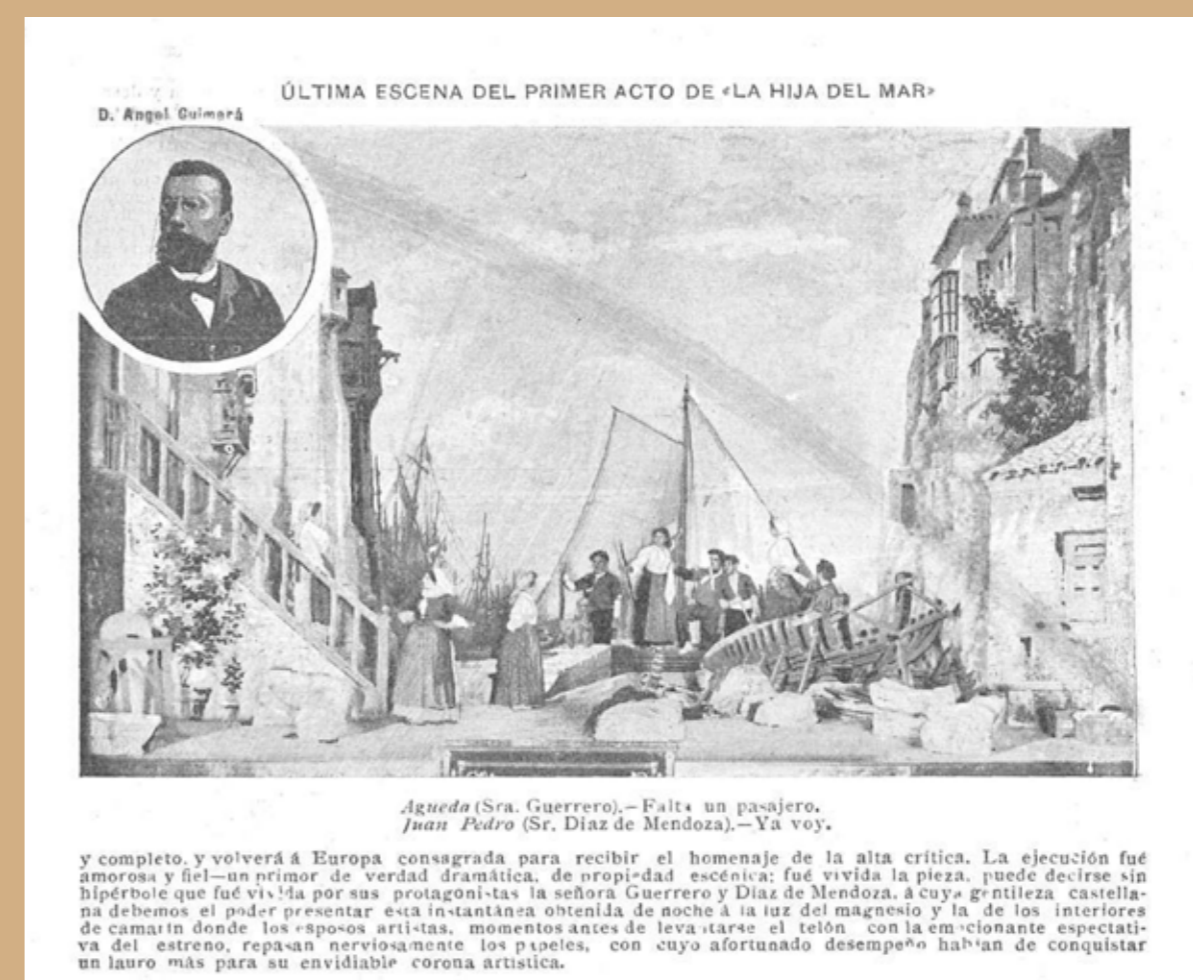
El nom de Marta a *Tierra baja...da* es va transformar en La Martona, el nom d'una marca de productes làctics molt arrelada en l'imaginari col·lectiu argentí. Anunci publicat a *Caras y caretas*, 23.11.1907. Biblioteca Nacional de España.

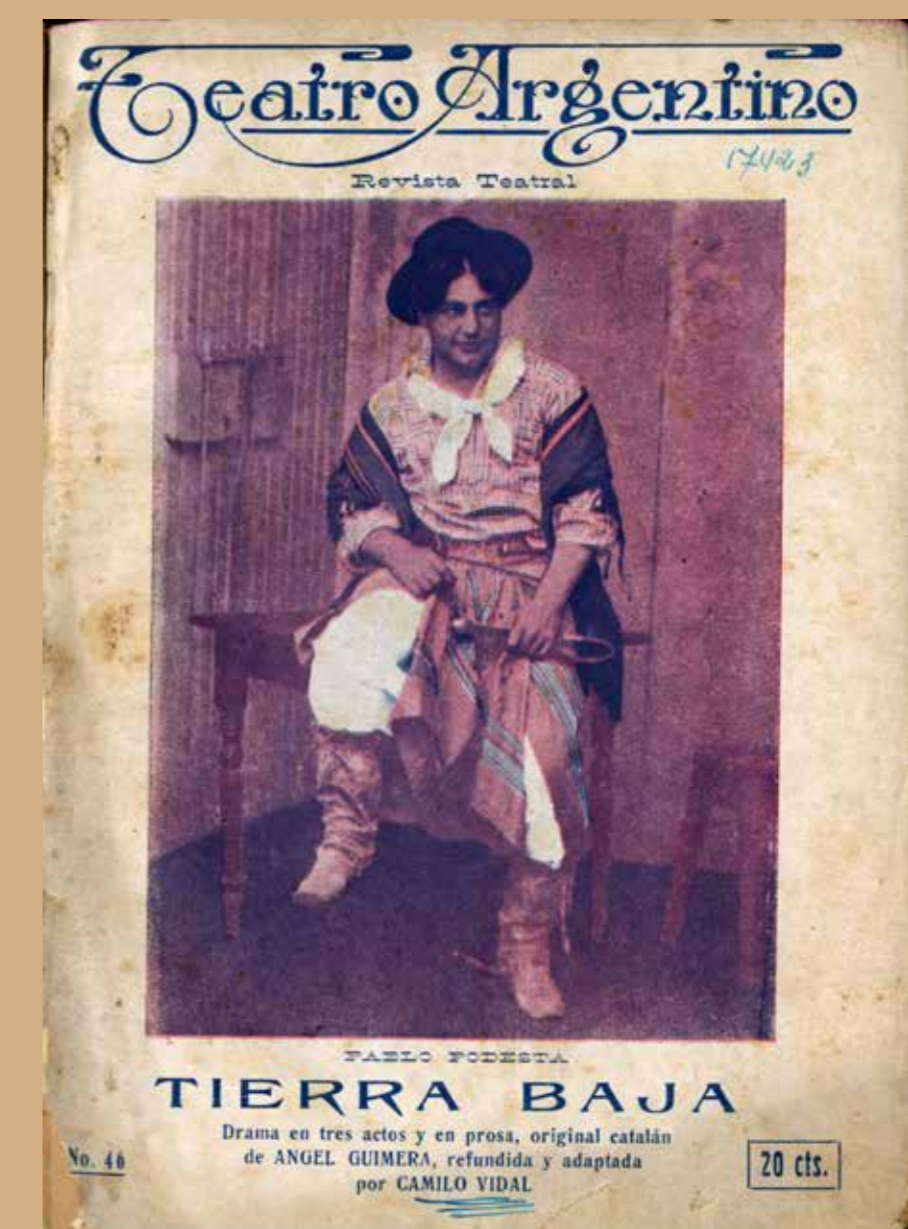
Pablo Podestá en el final de l'adaptació de *Tierra baja* de Camilo Vidal. Podestá/Manelic mossega el coll de Sebastián, del qual penja la corbata vermella que ha dut durant l'escena i ara simula un doll de sang. Un truc més après de la interpretació de *Feudalismo* de Giovanni Grasso. Instituto Nacional de Estudios de Teatro, Argentina.

La premsa es va fer ressò de l'estrena absoluta de *La hija del mar*, traducció espanyola de l'obra homònima d'Àngel Guimerà, per la companyia Guerrero-Díaz al Teatro Odeon de Buenos Aires, el 12 de setembre de 1899. *Caras y caretas*, 16.9.1899. Biblioteca Nacional de España.

L'actor argentí Guillermo Battaglia caracteritzat de Manelic per a *Tierra baja*. Retrat reproduït en premsa. ca. 1912. Arxiu MAE.

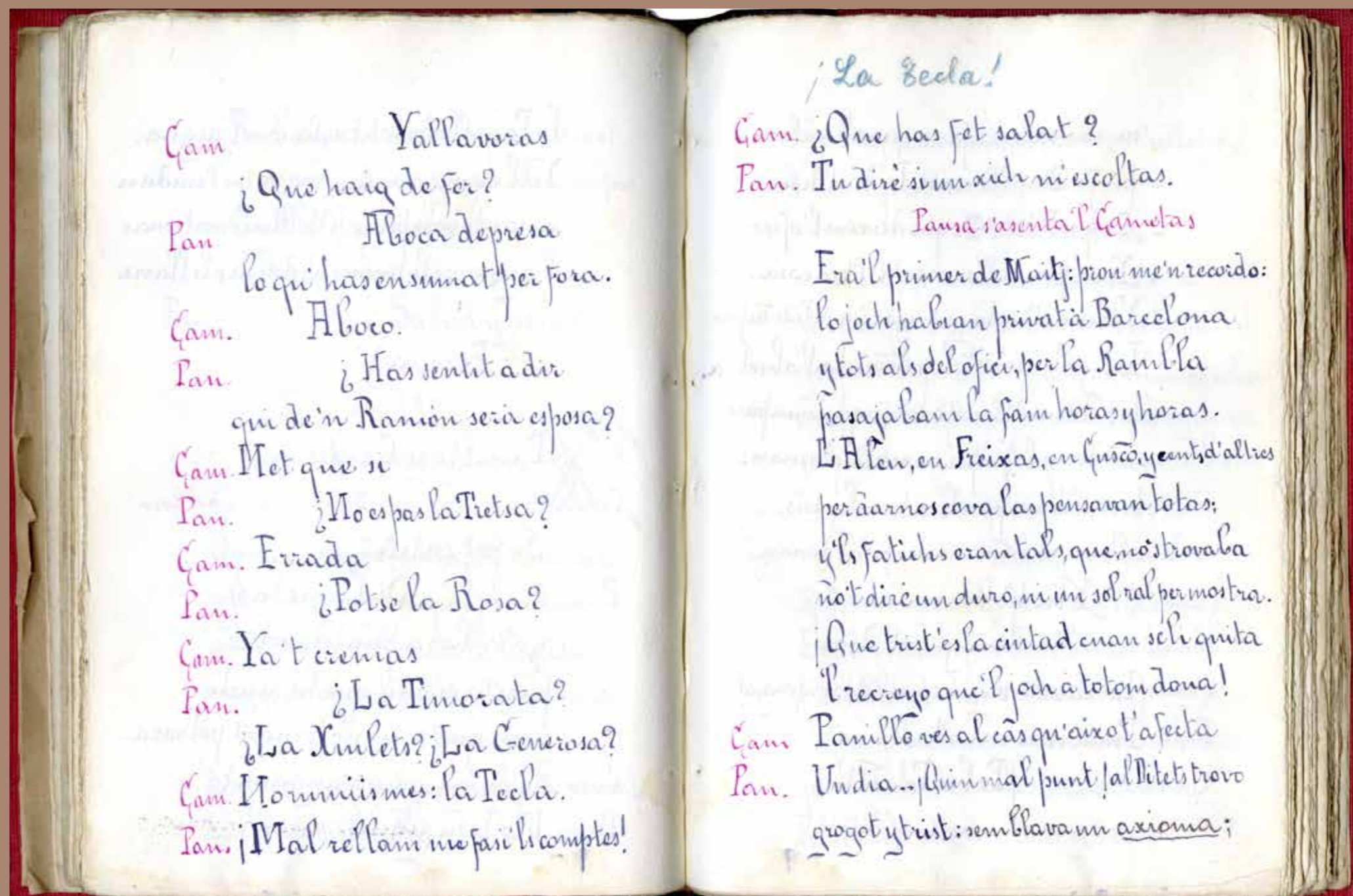
Pablo Podestá a la portada de l'adaptació de *Tierra baja* de Camilo Vidal, original d'Àngel Guimerà. Arxiu MAE.

ELS AUTORS

de les paròdies

Els parodiadors de l'obra teatral de Guimerà eren tots professionals del món del teatre. Dramaturgs com **Enrique González Bedmar** (*Ni mar ni cielo o la monja del puñalet*), **Enric Moragas** (*La taverna del Ninot*), **Manuel Rovira i Serra** (*L'ànima de càntir*), **Joaquim Montero** (*Riera baixa i L'ànima que m'aguanta*), **Joaquim Llach i Roig** (*La filla del mort*), **Ramón López-Montenegro** (*La fiera corrupta*), **José Marañón** (*Tierra baja...da*) o **Lambert Escaler** (*Victòria i Pau o riure és viure*). Aquests escriptors obtenien la complicitat del públic amb recursos senzills com l'ús del llenguatge popular.

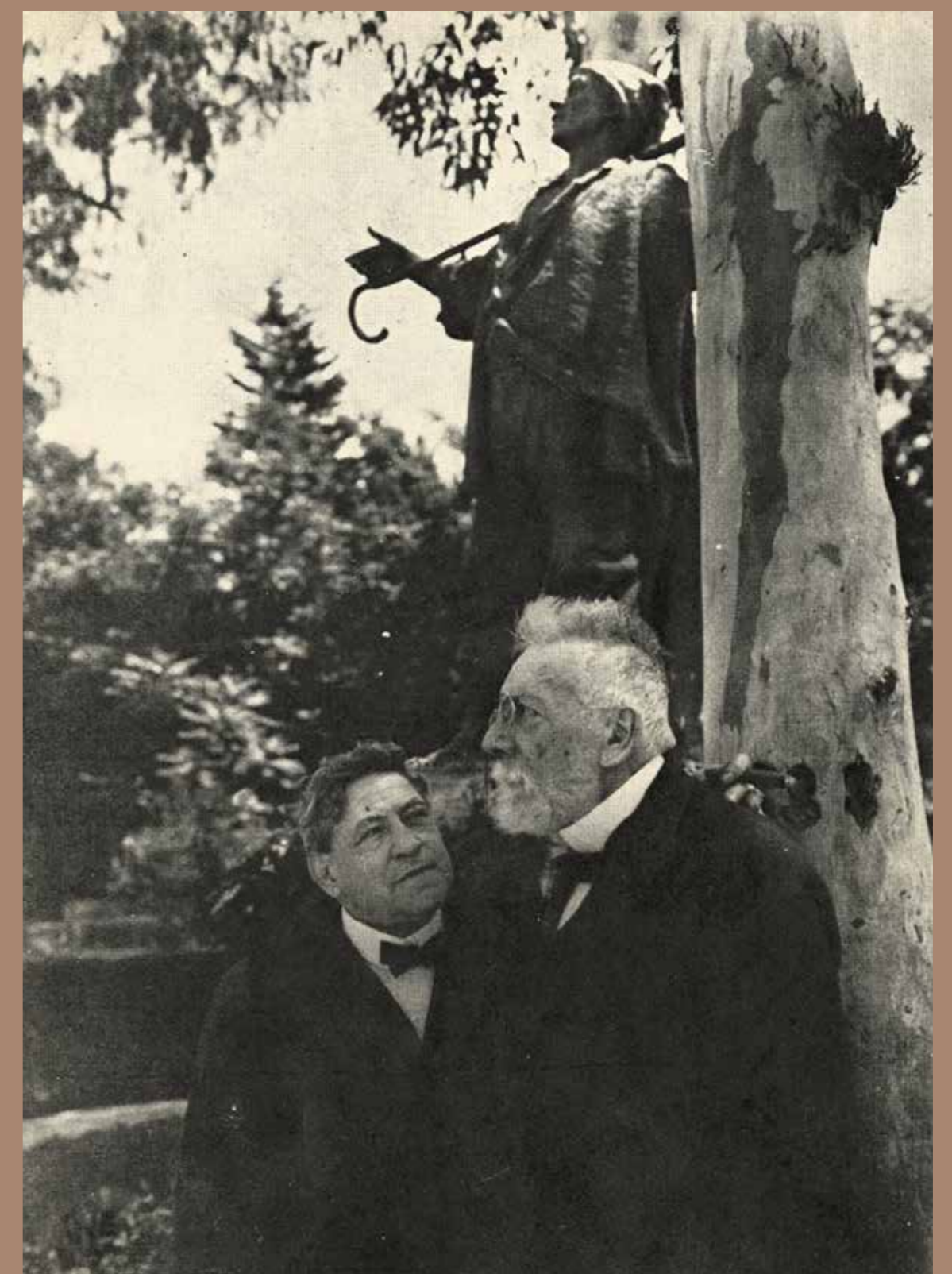
Per exemple, Enric Moragas va apostar pel català de les classes populars urbanes a *La taverna del Ninot*. Així, en un moment en què la literatura catalana se centrava en el llenguatge de l'àmbit rural, més o menys mitificat, el parlar de la ciutat es percebia genuí. De la mateixa manera, en el context de l'Argentina de principis del segle xx, a *Tierra baja...da*, José Marañón va utilitzar una combinació dels llenguatges gautxesc i crioll, amb elements del *lunfardo* (el llenguatge dels tangos), i solucions italianitzants pròpies de la parla de la classe treballadora, influenciada per les onades migratòries provinents de diferents regions d'Itàlia.

Els personatges parlen amb un estil popular urbà a *La Taverna del ninot*, manuscrit d'Enric Moragas. ca. 1893. Paròdia de *L'ànima morta*. Arxiu MAE.

Retrat de Manuel Rovira i Serra, autor de *L'ànima de càntir*. Arxiu MAE.

Joaquim Montero i Àngel Guimerà davant del monument a Manelic, al Parc de Montjuïc. ca. 1915-1924. Arxiu MAE.

Retrat de Lambert Escaler, autor de *Victoria i Pau o riure és viure*, dedicat a Enric Giménez. ca. 1910-1930. Arxiu MAE.

ELS INTÈRPRETS

de les paròdies

De tots els actors i actrius que varen interpretar les paròdies del teatre de Guimerà, com ara **Enric Guitart** i **Vicenç Daroqui** (*La taverna del Ninot*), els components de la companyia d'**Enric Giménez** (*L'ànima de càntir*), **Maria Morera** i **Jaume Borràs** (*Riera baixa*), les germanes **Antònia** i **Emília Baró** (*La filla del mort*), **Josep Santpere** (*L'ànima que m'aguanta*) o **Loreto Prado** i **Enrique Chicote** (*La fiera corrupta*), destaquen amb llum pròpia dues figures del teatre popular de Barcelona i Buenos Aires: **Joaquim Montero** i **Florencio Parravicini**. Ambdós, intèrprets de dues paròdies diferents de *Terra baixa*.

Joaquim Montero va escriure i interpretar *Riera baixa* (1897) i *L'ànima que m'aguanta* (1920), obres distanciades en el temps, en part, a causa de la seva estada professional en terres americanes, a l'Argentina i, sobretot, a Xile, entre 1900 i 1913. Abans, també havia format part de l'elenc que va posar en escena *La taverna del Ninot* (1893).

D'altra banda, Florencio Parravicini fou un actor molt cèlebre del teatre humorístic representat a la ciutat de Buenos Aires. La trajectòria vital de Parra, tal com se'l coneixia popularment, es va veure envoltada de circumstàncies que el convertiren en un personatge de llegenda. Dirigí i interpretà *Tierra baja...da*.

Retrat de Joaquim Montero. Fotografia de l'Estudi Eclair de Barcelona. Arxiu MAE.

Retrat de Florencio Parravicini. Fotografia de Wilensky, 1918. Instituto Nacional de Estudios de Teatro, Argentina.

Jaume Borràs va posar en escena tant *Terra baixa*, com la seva paròdia *Riera baixa*. A la fotografia interpreta el paper de Manelic a *Terra baixa*. ca. 1911. Fotografia d'Amadeo. Arxiu MAE.

Maria Morera va ser una de les actrius de referència d'Àngel Guimerà, i va representar tant *Terra baixa*, com la seva paròdia *Riera baixa*. 1924. Fotografia de Rafael Areñas. Arxiu MAE.

Loreto Prado i Enrique Chicote. Fotografia d'Enrique Llopis. Arxiu MAE.

EL PACTE PARÒDIC

L'autor, el parodiador i el públic

En les paròdies del teatre de Guimerà participen tres agents que entren en un acord tàcit:

- L'autor de l'obra original
- El parodiador
- El públic, receptor d'ambdues obres (el text de partida i la paròdia)

L'acord representa el que anomenem el **pacte paròdic**: el dramaturg es complau del treball d'un parodiador que llegeix i reescriu la seva obra en clau humorística per al gaudi d'un públic que celebra ambdues autoritats.

En un text dirigit a Joaquim Montero a propòsit d'una funció de benefici de *Riera baixa* (Teatre Novetats, 12.3.1915), Guimerà va expressar l'admiració que sentia pel parodiador i amic. Entre altres compliments, l'autor destacava la vàlua professional de Montero en la facilitat que tenia a l'hora d'escriure, a més de l'incansable treball i la tasca d'innovació.

"Amic Montero: Amb molt de gust, ja ho crec, prenc part en l'àlbum que els seus íntims estan omplint en obsequi de vostè.

[...] Li diré, doncs, estimat amic, i amb parla ben senzilla per cert, que té en mi un entusiasta i fermíssim admirador, i que el seu pas per les Amèriques l'ha rejuenit, l'ha humanitzat, li ha fet créixer la imaginació, la fantasia, la concepció de la bellesa, l'agudesa en l'expressió... i que amb lo bagatge de totes aquestes qualitats i de moltes altres, ha adquirit un domini tan gran de l'escena i una fecunditat tan prodigiosa, que fan l'entusiasme de tothom que el coneix.

[...] Per lo tant, visquem molts anys així com som: jo escoltant-lo i admirant-lo sempre; vostè, com fins ara, entusiasmant al públic, inventant-se coses i coses, més noves cada dia, que no sé ni sap ningú d'on se les pot treure.

[...] Sempre a les ordres de vostè, sent-li tan amic com admirador, son company de lletres catalanes.

Barcelona, 11 març 1915.

Àngel Guimerà

Escrit d'Àngel Guimerà a Joaquim Montero amb referència a la funció de *Riera baixa* al Teatre Novetats, el 12 de març de 1915. Dins el manuscrit *Homenatge a Joaquin Montero*. Arxiu MAE.

«Els monumentals». Il·lustració d'Àngel Guimerà i Joaquim Montero fent broma sobre el monument a Iscle Soler, obra de Pau Gargallo, ubicat a la plaça de Sant Agustí (antigament de La Igualtat). Montero duu *L'ànima és meua* a la butxaca. *L'Esquella de la Torratxa*, 4.6.1920. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.

Cartell de *Riera baixa* a la funció de benefici de Joaquim Montero. Teatre Novetats, 12 de març de 1915. Arxiu MAE.

RESSONÀNCIES

de les paròdies del teatre de Guimerà en el dibuix

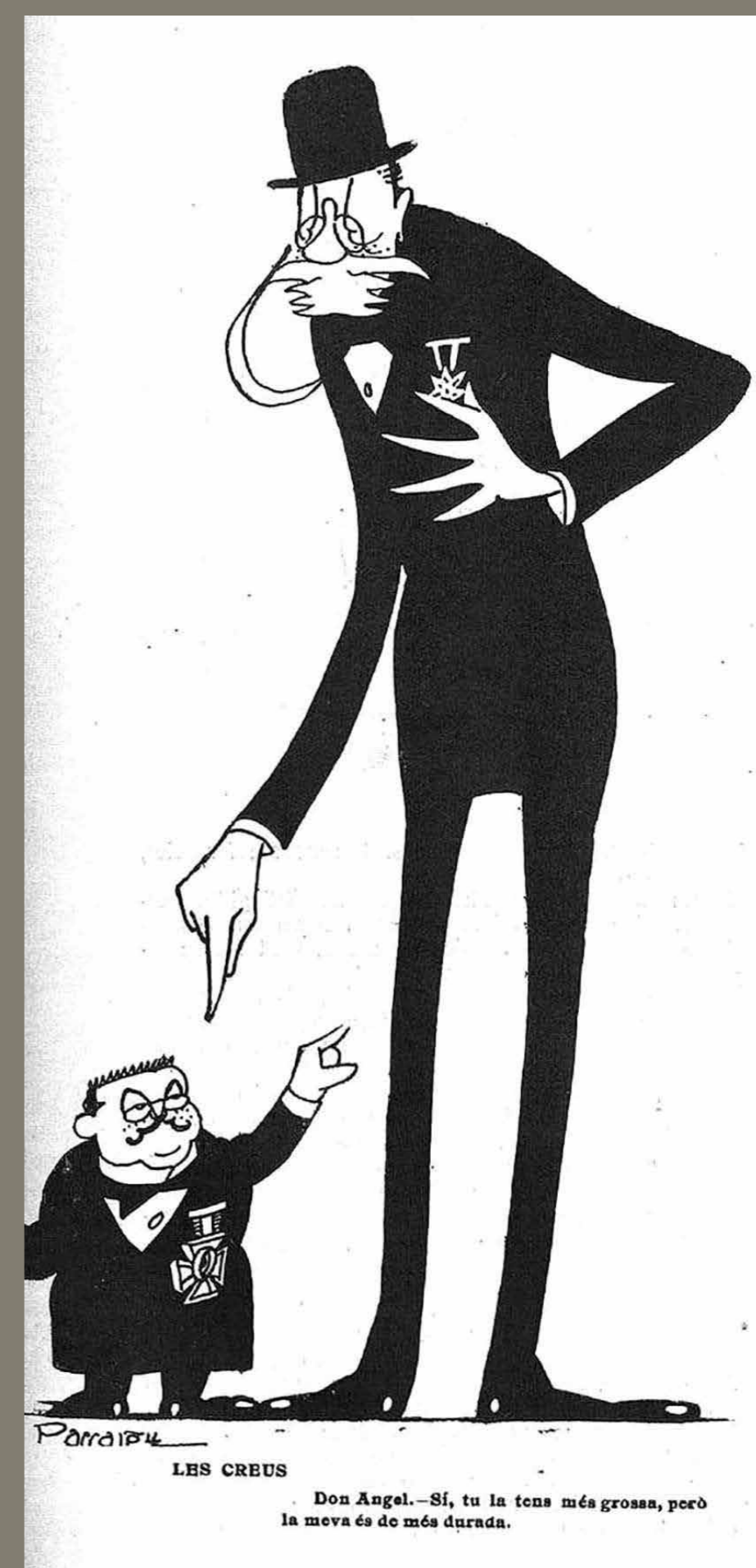
Josep Robert i Jaume Passarell

La coberta de l'edició de *L'ànima que m'aguanta* (paròdia de *L'ànima és meva*) es va il·lustrar amb una caricatura de **Josep Robert i Picarín**, un dibuixant que treballava per a diferents publicacions de caràcter humorístic. El dibuix de Robert posava en relleu la diferència d'estatura entre Guimerà i Joaquim Montero, l'autor i protagonista de la paròdia.

El mateix passa en un dibuix similar de **Jaume Passarell** que es va publicar a *L'Esquella de la Torratxa* a propòsit de la concessió a Àngel Guimerà de la Creu de la Legió d'Honor el 1916. En el peu d'aquella vinyeta, Guimerà s'adreçava irònicament a Enric Prat de la Riba per fer-li veure que la Gran Cruz de Isabel la Católica, que li havia estat imposada pel rei el 1908, no tenia el valor simbòlic que tenia la seva. Així, exagerant l'estatura de Guimerà, s'enaltia també l'autoritat de qui va esdevenir una figura emblemàtica del catalanisme polític i cultural, tal com va demostrar l'homenatge multitudinari del 1909.

L'ànima que m'aguanta, de Joaquim Montero. 1920. La portada compta amb una il·lustració de Josep Robert i Picarín on apareixen Guimerà i Montero, parodiat i parodiador, i on s'exagera la diferència d'altura dels dos autors. Arxiu MAE.

«Les creus». Il·lustració d'Àngel Guimerà i Prat de la Riba, obra de Jaume Passarell, publicada a *L'Esquella de la Torratxa*, 31.3.1916. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.

Homenatge a Àngel Guimerà. Plaça de Catalunya, Barcelona, 23 maig 1909. Fotografies de Josep Brangulí i Soler. Arxiu MAE.

RESSONÀNCIES

de les paròdies del teatre de Guimerà en el dibuix

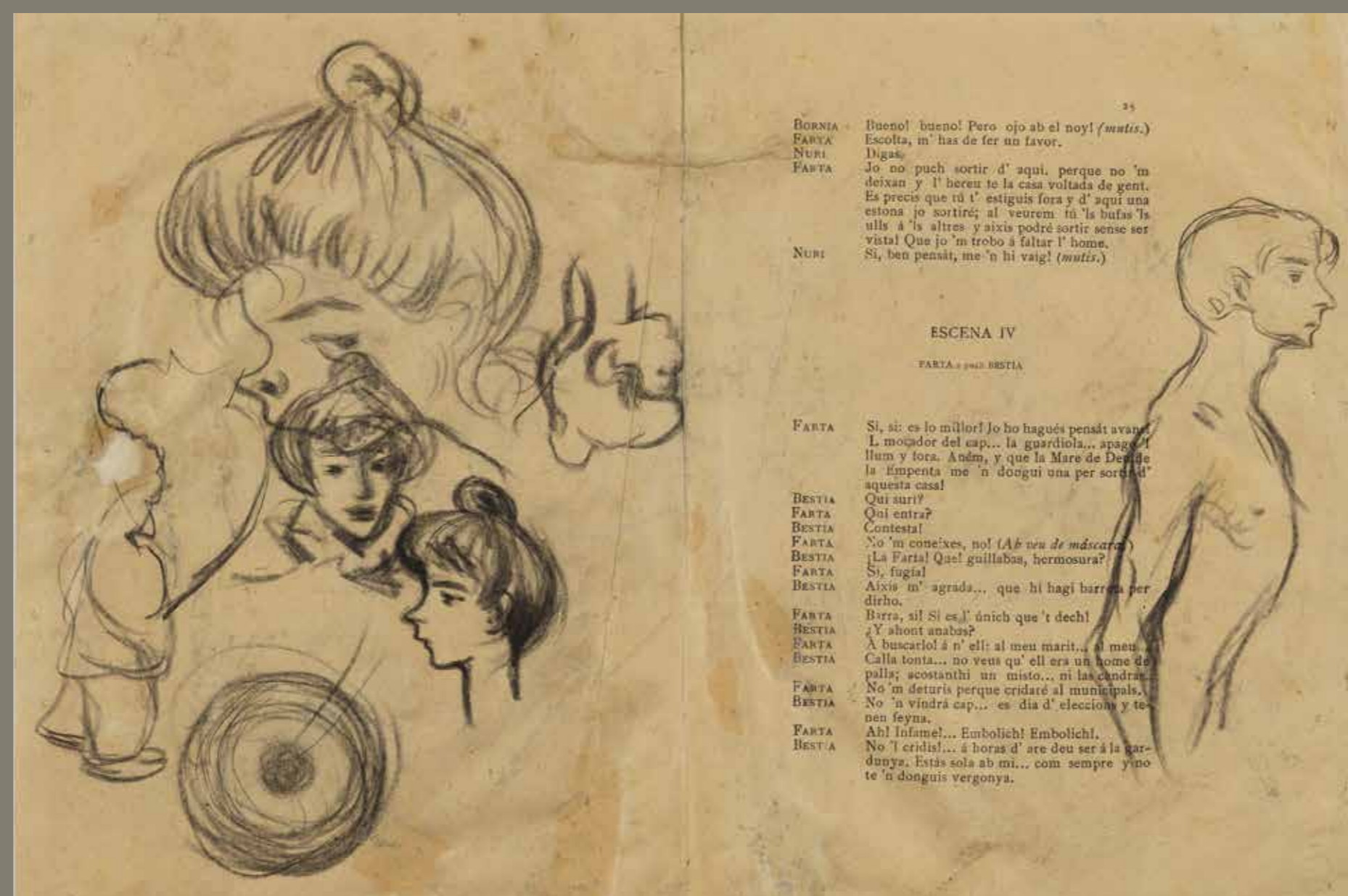
Pablo Picasso

El 1895 la família Ruiz-Picasso s'establí a Barcelona per raons professionals del pare, professor a l'Escola de Belles Arts de la Llotja, on el jove **Pablo Picasso** va prosseguir la seva formació. Entre 1895 i 1897, abans de marxar a Madrid per a ampliar els seus estudis, Picasso va omplir sis dels prop dels dos-cents quaderns de dibuix que va conservar al llarg de la seva vida. En un exercici d'alleujament del rigor acadèmic, abocava provatures, descobriments i recerques en uns carnets que actuaven com a laboratori d'idees.

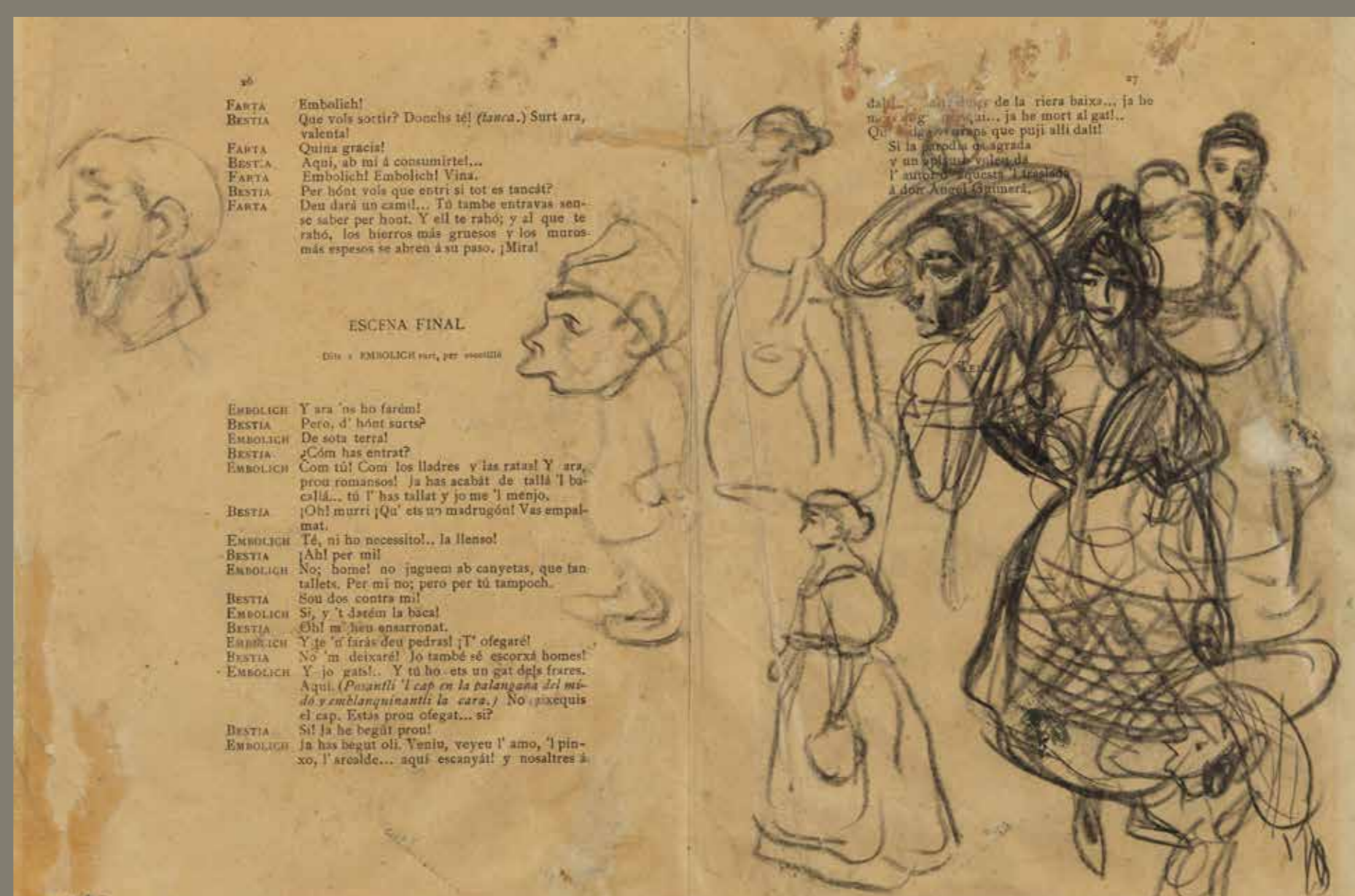
Amb setze anys i a les acaballes dels estudis a La Llotja, Picasso va fer uns esbossos a les pàgines que contenien el desenllaç de *Riera baixa* (paròdia de *Terra baixa* de Joaquim Montero). Aquests dibuixos són un testimoni del coneixement del català que tenia el pintor, alhora que posen sobre el paper la seva interpretació dels personatges de *Terra baixa* i de la paròdia. Hi ha una clara relació entre els esbossos i l'aproximació de l'artista a formes de la cultura popular, per les quals es va interessar des de jove.

Retrat del jove Pablo Picasso. París, 1904. Fotografia de Ricard Canals i Llambí. Wikimedia Commons.

Pablo Picasso, *Estudi de caps i figures*. Barcelona, c. 1899. Museu Picasso, Barcelona. Donació Pablo Picasso, 1970. Reproducció. © Sucesión Pablo Picasso. VEGAP, Madrid, 2024.

Pablo Picasso, *Tipus populars i caricatures*. Barcelona, c. 1899. Museu Picasso, Barcelona. Donació Pablo Picasso, 1970. Reproducció. © Sucesión Pablo Picasso. VEGAP, Madrid, 2024.

RESSONÀNCIES

de les paròdies del teatre de Guimerà en el dibuix

Ricard Opisso

El Mariscal Joffre, un heroi de la Gran Guerra nascut al Rosselló, va ser convidat a presidir els Jocs Florals de 1920. Durant la celebració, Guimerà hi va fer un discurs en el qual defensava la germanor entre els pobles de la Catalunya Nord i el Principat que transcendí als estats espanyol i francès. De resultes de la pressió mediàtica, la companyia Guerrero-Díaz, que tenia en cartell *El alma es mía* a Sevilla, va decidir retirar l'obra, indignant el públic de Barcelona i els catalans establerts a l'Argentina i Cuba. Joaquim Montero, amb una immediatesa destacable, va estrenar *L'ànima que m'aguanta* en un context social alterat amb motiu dels incidents de Sevilla que, a través de l'humor, afirmava la congruència ideològica de Guimerà.

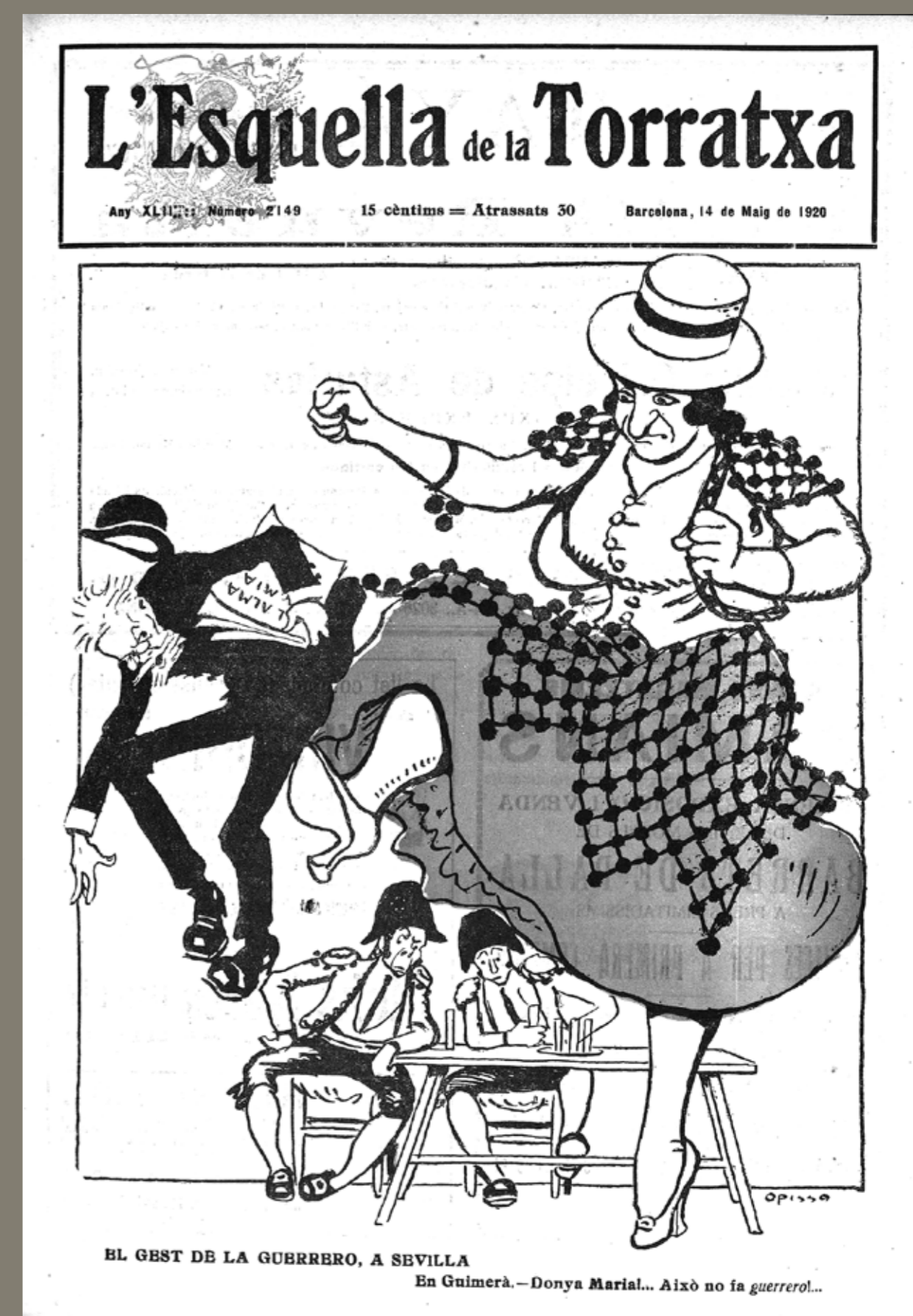
Al seu torn, **Ricard Opisso** va publicar un dibuix a la portada de *L'Esquella de la Torratxa* en el qual María Guerrero, vestida de *bailaora*, actuava davant de dos soldats de l'exèrcit francès. La il·lustració feia referència al cuplet sobre Manuela Malasaña, la jove que es va enfrontar a les tropes napoleòniques en l'episodi del 2 de maig de la Guerra del Francès, que en aquell moment interpretava Mary Focela al Teatre Goya de

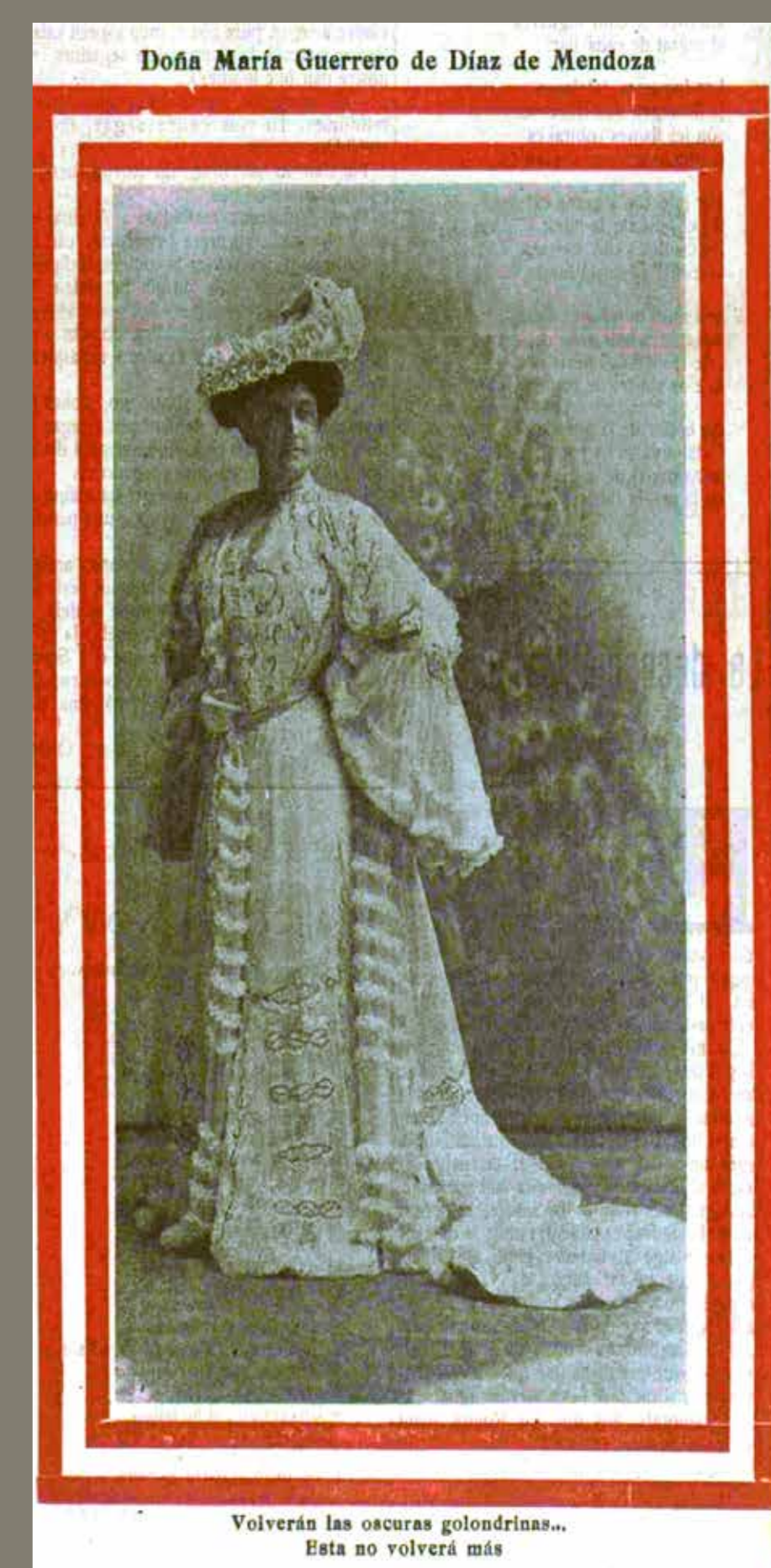
Retrat de Ricard Opisso, dibuix de Ramon Casas. 1920. Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Barcelona. El públic adepte a la Liga Patriótica Española s'hi congregava i s'entusiasmava quan cantava: «Lucho como una leona al grito de ¡viva España! y es que por mis venas corre la sangre de Malasaña». Els aldarulls entre aquesta audiència i els catalanistes que es concentraven a la sala, es traslladaven al carrer, així com també varen ser motiu d'una sessió del Congreso de los Diputados.

Després de retirar *El alma es mía* de cartell a Sevilla per motius polítics, el retrat de María Guerrero va aparèixer a *La Campana de Gràcia* (16.5.1920) sobre la frase: «*Volverán las oscuras golondrinas... Esta no volverá más*». Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.

«El gest de la Guerrero, a Sevilla». Caricatura de Ricard Opisso en què María Guerrero, vestida de *bailaora*, etziba una puntada de peu a Guimerà davant de dos soldats napoleònics. *L'Esquella de la Torratxa*, 14.5.1920. © Ricard Opisso, VEGAP, Barcelona, 2024

Volverán las oscuras golondrinas... Esta no volverá más

RIALLADES

per a alliberar-nos de la por, el patiment i la violència

Donat el seu potent contingut simbòlic, l'escena final de *Terra baixa* ha esdevingut emblemàtica en la història del teatre català contemporani. Representada a través del teatre, l'òpera i el cinema d'arreu del món, també va ser reescrita amb humor.

En les paròdies es treballa sense retoricismes. Manelic, l'emblemàtic pastor de *Terra baixa*, un cop ha

mort l'amo Sebastià, ofegant-lo amb les mans, convida el col·lectiu que l'envolta a «riure força» com a desgreuge de les riotes d'aquells que saben que el seu casament amb la Marta ha estat una farsa maquinada pel mateix amo, el qual pretenia seguir amb les relacions secretes amb aquesta.

En les paròdies, que per la seva mateixa condició defugen qualsevol

mena de retoricisme, aquest convit a “**riure força**” es trasllada també al públic per tal de relaxar la tibantor emocional a què ha estat sotmès. Després que l'espectador hagi conegut un crim tan esfereïdor com inquietant en l'original de Guimerà, amb la paròdia se'l convida a una festa alegre, però certament transgressora. Perquè riure, sobretot en excés, sovint ha estat considerat com un perill polític.

**He mort el llop!
I ara vosaltres
a riure força!**

**Veniu, veieu l'amo,
el pinxo, l'arcalde, aquí escanyat.
Ja he mort el gat mesquer!**

**Maté al tigre.
¡Maté al cuatrero!
Ríanse, ríanse todos.
Ahura rían con gana**

**E ora ti portu dda, Rosa,
ncima di lu munti.
Unni lu focu s'ammisca cu
la nivi... ma non s'astuta.**

Paraules finals de *Terra baixa*, *Riera baixa* (la paròdia catalana), *Tierra baja...da* (la paròdia argentina), i *Feudalismo* (la versió siciliana).

L'exposició deriva de la recerca guanyadora de la primera edició del **Premi Teresa Cunillé** de recerca sobre el teatre català organitzat per la **Propietat del Teatre Romea** i l'**Institut del Teatre**.

Guió i documentació: Joan Martori

Coordinació: Laura Ars. MAE

Disseny gràfic: Estudi Claris

Impressió: Ivel Color

Agraïments: Archivo ABC, Archivo Fotográfico Alfonso (Archivo General de la Administración), Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Ateneu Barcelonès, Biblioteca Nacional de Catalunya, Biblioteca Nacional de España, Biblioteca Virtual de Prensa Histórica, Instituto Nacional de Estudios de Teatro (Argentina), Museu Nacional d'Art de Catalunya, Museo Nacional del Prado, Museu de Badalona, Museu Marítim de Barcelona, Museu Picasso de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona.